

Basale Bejegening - een leven lang?

Andreas Fröhlich

Vertaald uit het Duits door Philip Vanmaekelbergh.

Het woord “basaal” was in de zeventiger jaren van de vorige eeuw vrijwel onbekend in de orthopedagogie. Tegenwoordig is het een begrip geworden: het verwijst naar wat bij iedere mens het uitgangspunt is voor ontwikkeling, naar de kern van wat iedere mens nodig heeft om te leven.

Het woord “bejegening” is bij gebrek aan beter een manke vertaling van het Duitse woord “Förderung”. De herkomst van het Duitse woord ligt in de mijnbouw: het gaat over ontginnen van steenkool of ijzererts. Men brengt iets naar boven, men vindt iets, men stelt iets in het daglicht. In de pedagogiek is de betekenis net iets anders: het gaat over mogelijkheden geven, hindernissen opruimen, iemand helpen om zich verder te ontwikkelen. Het is iemand begeleiden in zijn ontwikkeling.

Andreas Fröhlich en Ursula Haupt (Haupt, Fröhlich 1982) hebben het woord “Förderung” gebruikt om een nieuwe richting in de klassieke orthopedagogiek uit te werken: het betreft de ondersteuning van de zelforganisatie van een persoon. De individuele mens wordt de auteur van zijn eigen ontwikkeling. “Förderung” stemt in de eerste plaats af op de individuele noden van de persoon en richt zich minder naar veralgemeende doelstellingen en eindtermen. De doelstelling is open en richt zich op het geven van ruimte voor individuele ontwikkeling. Het is duidelijk dat vooral bij de doelgroepen van Basale Stimulatie het nastreven van “doorsnee” doelen, gebaseerd op “normale” verwachtingen maar weinig zinvol is.

Basale Bejegening richt zich naar mensen, voor wie de toegang tot en de beleving van de wereld zich schijnt te beperken tot de directe lichaamsgebonden ervaring. De ene denkt hierbij aan baby's, de andere aan kinderen of volwassenen met zeer ernstige meervoudige beperkingen. In de laatste jaren rekenen we daarbij ook dementerende mensen en mensen die zich tijdelijk in de uitzonderlijke situatie bevinden van ernstige beperking op vlak van waarneming, beweging en communicatie.

Het is een orthopedagogische uitdaging om deze mensen te ondersteunen in de ontdekking van het Ik, van het Jij en van de Omgeving.

- het Ik is de eigen persoon, vertegenwoordigd in het eigen lichaam met zijn individuele mogelijkheden tot activiteit.

- het Jij betreft de menselijke omgeving met wie communicatie en interactie op een eenvoudige wijze vorm krijgt.

- de Omgeving staat voor de concrete dingen rondom, die betekenis krijgen in de activiteit

die de persoon er mee aangaat.

Mensen met ernstige meervoudige beperkingen zijn door de verminderde mogelijkheden in activiteit en communicatie sterk belemmerd in de uitbouw van de relatie met zichzelf, met anderen en met de dingen rondom. Ze hebben hun hele leven nood aan een doeltreffende, intensieve en gevoelige ondersteuning. Een centraal kenmerk van Basale Bejegening is dat het zich richt op de directe lichaamsgebonden waarneming en van daaruit communicatieve processen in gang zet en differentieert. Ondersteuning vanuit het begrijpen van verbale en symbolische betekenissen staat eerder op de achtergrond. Dit is in tegenstelling met de gebruikelijke pedagogische aanpak. We hebben hier te maken met een bijzondere variant van pedagogische relatievorming.

De vergelijking met de relatie ouder-kind in de eerste maanden na de geboorte ligt voor de hand. We moeten echter goed in het oog houden dat elke persoon met zijn leeftijd ook heel

wat levenservaring meedraagt. Zo kunnen we niet om de ervaring van pijn, crisissen, angsten en irritaties om soms onduidelijke oorzaken heen. Het gelijkschakelen van de beleving van een persoon met ernstige meervoudige beperkingen met die van een baby is onjuist. Het is opmerkelijk dat bij deze pedagogische relatievorming geen plaats is voor sancties en beloningen. Mensen met ernstige meervoudige beperkingen trekken zich niets aan van straffen of beloningen in de traditionele vormen (snoep, bonus-stempels, diploma's, ...). De mogelijkheid tot verdere ontwikkeling ontstaat alleen wanneer de begeleider er in slaagt om de eigenlijke interesses van de persoon te ontdekken. Basale bejegening tracht deze interesses te ontdekken en in de verf te zetten.

Basale bejegening bouwt op een 'gevoelige', sensitieve observatie (diagnostiek) van de soms zeer ernstige beperkte mens. Deze observatie is geen afstandelijke bezigheid. Het is een interactief proces met inzet van de eigen professionele sensibiliteit om adequaat te reageren op de soms zeer discrete signalen van de persoon. Omdat deze signalen niet kunnen begrepen worden vanuit een conventionele code, is de moeilijke interpretatie door de begeleider van zeer groot belang. Het betreft immers signalen, die te maken hebben met de elementaire levensfuncties. Ze zijn soms bijna niet op te merken of worden veronachtzaamd door wie zich vooral richt op de 'gewone' communicatieve signalen. Het gaat over verandering in spierspanning of ademritme, knipperen met de oogleden, toename van spanning rond de mond, verandering van geluid bij in- en uitademen. Of een veranderde speekselvloed, plotse oogbewegingen, een verwijding van de pupillen. Al deze lichaamsgebonden signalen wijzen op een verandering in de waarneming en de zelfervaring van de persoon. Ze tonen hoe de persoon zich aangetrokken voelt door iets of het net weigert, hoe hij schrik heeft van iets of er net door in een plezierige aandachtsspanning komt. (vergelijk met Maier-Michalitsch, Grunik, 2010).

Slechts wanneer de persoon met zeer ernstige beperkingen de positieve ervaring kan meemaken, dat zijn begeleider passend reageert op zijn minimale signalen, kan hij zichzelf beleven als handelende, autonome persoon. Worden zijn wensen, bijv. voor een wisselhouding, niet gezien en dus ook niet beantwoord, dan komt er een negatief leerproces op gang: de persoon verliest zijn motivatie om zich te tonen, om zijn wensen kenbaar te maken. Hij ondervindt immers geen samenhang tussen zich tonen, opgemerkt worden en gewaar worden dat er actie komt.

De waarneming van de begeleider moet gevoelig en genuanceerd zijn om te dienen als basis voor een gepast basaal aanbod. De ernstig beperkte persoon moet immers zijn basisvertrouwen opbouwen. Pas dan kan hij actief worden. Hij moet ervaren en van daar uit beseffen dat zijn handelen opgemerkt, begrepen en beantwoord wordt. Zonder deze ervaringen zal hij niet deelnemen aan processen van communicatie en interactie.

Ernstige beperkingen verlangzamen en bemoeilijken deze processen. Vanuit onze ervaring zien we echter dat het mogelijk is om te komen tot een zekere mate van wederzijds begrijpen. Onjuiste interpretaties leiden snel tot het uit elkaar groeien van persoon en begeleider. Dan ontspoord de communicatie. Dit vormt wellicht het grootste risico in de bejegening van de persoon met de ernstige beperkingen. Dat leidt dan tot de bekende patronen in de begeleiding, die alleen voortgaan op een voorgeschreven werkwijze zonder rekening te houden met de individuele behoeften van de persoon. De interactie steunt dan alleen op de eenzijdig bepaalde doelen en handelingen en niet op wat ontstaat in de actuele dialoog met de persoon.

Deze inzichten gelden even goed voor kleine kinderen als voor volwassenen en voor oudere mensen. In die zin is Basale Stimulatie, als onderdeel van basale bejegening zinvol en noodzakelijk doorheen de hele levensduur van een persoon met ernstige meervoudige beperkingen.

De basale bejegening heeft in de laatste jaren een duidelijke accentverschuiving meegemaakt (Fröhlich, Heinen, Lamers 2003). Was het in het begin quasi uitsluitend ingebed in het

therapeutisch werkveld, waar in een exclusieve 1-1-begeleiding gewerkt wordt, dan wordt nu gestreefd naar de integratie er van in het dagelijkse leven. We danken deze evolutie in grote mate aan de Franse en Belgische collega's. Zij hebben het dagelijkse leven op de voorgrond geplaatst.

De noodzakelijke activiteiten van het dagelijkse leven (in Duitsland vaak benoemd als 'leefwereld'), aan- en uitkleden, eten, veranderen van houding, zich verplaatsen van de ene ruimte naar de andere, wassen en verzorgen bieden veelzijdige mogelijkheden voor basale bejegening. De lichaamsgebonden, zeer sensorisch bepaalde ervaring en beleving kan in al deze situaties ondersteund en genuanceerd worden. In de activiteiten van het dagelijkse leven kan directe zingeving ontstaan. Dit is in tegenstelling met de therapie, van waaruit de transfer naar het dagelijkse leven zeer moeilijk is.

Basale bejegening in het dagelijkse leven is een lichaams- en handelingsgericht concept, die personen met ernstige meervoudige beperkingen blijvend de mogelijkheid geeft om belangrijke elementen uit het dagelijkse leven goed gestructureerd en in directe betrekking op de eigen persoon te ervaren. Op die manier wordt de samenhang tussen dingen ontdekt en beleefd in directe communicatie en interactie.

Men stelt zich de opgave van een "nachvollziehbaren Alltag" (HABIT, Wien), in het Nederlands: activiteiten van het dagelijkse leven die je kunt volgen. Basale bejegening probeert voor mensen met ernstige beperkingen het dagelijkse leven zo te organiseren dat het verstaanbaar is en dat er bijwijken kansen liggen om te beïnvloeden.

We moeten ons hierbij goed voor ogen houden dat Basale Stimulatie breder is dan alleen een toepassing in de verzorging. Alleen een lichaamswassing volgens de 'regels' gecombineerd met geritualiseerd aan- en uitkleden en nog enkele andere basale ervaringen volstaan niet. Leven is meer. Het is naast het te volgen dagelijkse leven, ook de persoonlijke relatie, de deelname aan de cultuur, de ontwikkeling van een eigen persoonlijkheid.

Andreas Frohlich.

Literatuur:

Fröhlich und Freunde (Hrsg.): Bildung - ganz basal. Düsseldorf 2014

Fröhlich, A./Heinen, N./Lamers, W. (Hrsg.): Schwere Behinderung in Praxis und Theorie – ein Blick zurück nach vorn. Düsseldorf 2003.

Haupt, U./Fröhlich, A.: Entwicklungsförderung schwerstbehinderter Kinder. Mainz 1982.

Maier-Michalitsch, N./Grunick, G. (Hrsg.): Leben pur – Kommunikation. Düsseldorf 2010.

Mall, W.: Sensomotorische Lebensformen. Heidelberg 1996.